

AYOL RAHBAR FENOMENI: IJTIMOYIY ONG VA MA'NAVIY QADRIYATLAR
O'ZARO BOG'LIQLIGI

Jabborova Sayyoraxon Muxammadkobilovna

*Andijon davlat pedagogika instituti Milliy g'oya ma'naviyat asoslari va huquq talimi kafedrası
o'qituvchisi*

Abduraxmonova Maftuna

Ahmadjonova Shahina

Abdumutalibova Gullola

ADPI Maktabgacha talim sirtqi 203 guruh talabalari

Annotation: *This article scientifically analyzes the phenomenon of female leadership, its reflection in social consciousness, and its intrinsic connection with the system of moral values. The study explores the factors shaping the social role of women leaders in society, the influence of national and global values, and the implementation of state policies aimed at ensuring gender equality.*

Keywords: *female leadership, social consciousness, spirituality, gender equality, management culture, leadership psychology.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ayol rahbar fenomeni, uning ijtimoiy ongdagi ifodasi va ma'naviy qadriyatlar tizimi bilan uzviy bog'liqligi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Jamiyatda ayol rahbarning ijtimoiy rolini shakllantiruvchi omillar, milliy va global qadriyatlar ta'siri hamda gender tenglikni ta'minlash borasidagi davlat siyosati misolida tahlillar olib boriladi.*

Kalit so'zlar: *ayol rahbar, ijtimoiy ong, ma'naviyat, gender tenglik, boshqaruv madaniyati, rahbarlik psixologiyasi.*

Annotatsiya: *V dannoy state nauchno analiziruetsya fenomen jenujiny-rukovoditelya, yego otrajenie v obujestvennom soznanii i vzaimosvyaz s sistemoy duxovno-nravstvennyx sennostey. Rassmatrivayutsya faktory, formiruyuyjie sotsialnuyu rol jenujiny-lidera v obujestve, vliyanie natsionalnyx i globalnyx sennostey, a takje gosudarstvennaya politika po obespecheniyu gendernogo ravenstva.*

Klyuchevye slova: *jenujina-rukovoditel, obujestvennoe soznanie, duxovnost, gendernoe ravenstvo, kultura upravleniya, psixologiya liderstva.*

KIRISH

XXI asrda global jarayonlar jamiyatdagi ijtimoiy rollarni qayta taqsimlashni taqozo etmoqda. Ayniqsa, rahbarlik lavozimlarida ayollarning faol ishtiroki, ularning ijtimoiy ongdagi o'рни masalasi muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda ayollarning siyosiy, iqtisodiy va ta'lim sohalaridagi ishtiroki keskin oshdi. Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Ayol – jamiyatning ustuni, uning salohiyati qanchalik yuksak bo'lsa, xalqning ma'naviyati ham shunchalik yuksak bo'ladi." Bu fikrdan

kelib chiqib, ayol rahbar fenomeni nafaqat boshqaruv madaniyatining, balki millat ma'naviyatining ham muhim ko'rsatkichi ekanligi anglashiladi.⁵⁹

Ayol rahbar fenomeni – bu jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarning, psixologiya va madaniyatning murakkab o'zaro ta'siri natijasida shakllangan ijtimoiy-ma'naviy hodisadir. Ijtimoiy psixologiya nuqtai nazaridan, rahbarlik faqat ma'muriy vazifa emas, balki jamoa ongini yo'naltirish, qadriyatlarini ilgari surish va ma'naviy namuna bo'lish jarayonidir.

Feministik nazariyalarda ayol rahbar fenomeni – patriarxal tuzumdan chiqish va gender tenglikni amalga oshirish jarayoni sifatida qaraladi. Masalan, S.Binning "Gender schema theory" konsepsiyasiga ko'ra, jamiyatdagi ongli va ongsiz munosabatlar rahbarlikka bo'lgan ishonchni jins bilan bog'laydi, shu bois ayol rahbarlar ko'proq psixologik qarshiliklarga duch keladi.⁶⁰ Ijtimoiy ong – jamiyatning umumiy fikri, odat va an'analarda namoyon bo'ladigan kognitiv maydon. Ayol rahbarlarning ijtimoiy ongdagi qabul qilinishi mamlakatdagi madaniy qadriyatlar darajasini aks ettiradi.

O'zbekistonda so'nggi o'n yilliklarda bu borada ijobiy dinamika kuzatilmoqda. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra (2023): Rahbarlik lavozimlarida faoliyat yuritayotgan ayollar ulushi 27,5%, ta'lim tizimida rahbar ayollar soni 39%, sog'liqni saqlash sohasida 51%, mahalliy kengashlarda deputat ayollar soni 32% gacha yetgan⁶¹.

Bu raqamlar ijtimoiy ongda ayol rahbar shaxsiga nisbatan ishonch va ehtiromning ortib borayotganini ko'rsatadi. Milliy ma'naviyatda ayol shaxsi mehr-shafqat, adolat, sabr, poklik kabi qadriyatlar bilan bog'lanadi. Bu xususiyatlar rahbarlik faoliyatida muhim bo'lgan insoniy sifatlar sifatida yuksak baholanadi.

Ayol rahbar fenomeni faqat ma'muriy va tashkiliy jarayonlarni boshqarish bilan cheklanmaydi, balki jamoadagi ma'naviy muhitni shakllantiruvchi, ijtimoiy ruhiyatni barqarorlashtiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Bu xulosa zamirida rahbarlikni insonparvar qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish g'oyasi yotadi. Aslida, rahbarlik madaniyati ikki asosiy o'lchovga ega:

1. Institutsional o'lchov — qaror qabul qilish, rejalashtirish va nazorat funksiyalari;
2. Ma'naviy-ijtimoiy o'lchov — insonlararo munosabatlar, ishonch muhiti va jamoaviy barqarorlikni ta'minlash.

Ayol rahbarlar bu ikki o'lchovni bir vaqtning o'zida muvozanatli ravishda amalga oshirish qobiliyati bilan ajralib turadi. Bu holatni zamonaviy psixologiya fanida emotsional intellekt (emotional intelligence) tushunchasi orqali izohlash mumkin. Emotsional intellekt — bu shaxsning o'z his-tuyg'ularini anglash, boshqarish va boshqalarning emotsional holatiga mos munosabat bildirish qobiliyatidir (D.Goleman, 2019).

So'nggi yillardagi psixo-sotsiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayol rahbarlar jamoaviy muloqotda yuqori darajadagi emotsional intellektga ega bo'lganliklari sababli tashkilotda ijobiy ish muhitini shakllantirishda samaraliroqdirlar. Bu jihat ayniqsa ta'lim, tibbiyot va ijtimoiy xizmat sohalarida yaqqol namoyon bo'ladi. Ayol rahbarning empatiyasi, muloqot madaniyati va jamoaviy qaror qabul qilishda inklyuziv yondashuvi ishchi muhitda adolat, ishonch va hamkorlik fazosini vujudga keltiradi. Psixolog M. Xovard (2022)

⁵⁹ Раджапова С.Б. Олий таълим тизимида аёллар фаолияти. – Modern Science and Research, 2024.

⁶⁰ Bim, S. Gender Schema Theory and Leadership Psychology. – Cambridge, 2017.

⁶¹ Gafforova M. O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy hayotida xotin-qizlarning o'rnini. – Nomzodlik dissertatsiyasi. – Toshkent, 2018.

fikricha, ayol rahbarning ta'siri jamoa a'zolarining faqat kasbiy samaradorligiga emas, balki ularning ma'naviy qoniqishi va ishga bo'lgan ichki motivatsiyasiga ham ta'sir ko'rsatadi. Bu holat "ijtimoiy emotsional kapital" (social emotional capital) deb ataluvchi yangi nazariy tushuncha bilan izohlanadi. O'zbekiston tajribasida ham bu tendensiyani ko'rish mumkin. Masalan, ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan ayol rahbarlar jamoaviy muhitda muloqot madaniyatini, mehr va mas'uliyatni ustuvor qadriyat sifatida ilgari surmoqda⁶². Ular rahbarlikni "xizmat madaniyati" sifatida qabul qiladilar, ya'ni jamoaga rahbarlik qilish orqali uni ma'naviy rivojlantirishni asosiy vazifa deb biladilar.

Shu ma'noda, ayol rahbar fenomeni bugungi kunda faqat boshqaruvning gender muvozanatini ta'minlovchi omil emas, balki ijtimoiy ong va ma'naviy qadriyatlar rivojining ham ko'zgasidir. Uning emotsional intellekti orqali yaratilgan ijobiy muhit jamoaviy samaradorlik, ijtimoiy barqarorlik va ma'naviy yetuklikni ta'minlaydi. Natijada, ayol rahbarning shaxsiy sifatleri (empatiya, insof, sabr, adolatparvarlik) jamoa ongida umuminsoniy va milliy qadriyatlar bilan uyg'unlikda yangi turdagi "ma'naviy yetakchilik madaniyati"ni shakllantiradi. Bu madaniyat kelajakda boshqaruv amaliyotida barcha rahbarlar uchun universal model sifatida xizmat qilishi mumkin. Dunyoda ayol rahbarlar soni keskin o'smoqda. 2024 yil holatiga ko'ra, BMT ma'lumotlariga ko'ra:

- parlamentlarda ayollar ulushi dunyo bo'yicha o'rtacha 26,5%;
- ishbilarmonlik va akademik rahbarlik lavozimlarida 32%;
- Osiyo davlatlarida bu ko'rsatkich 24–28% atrofida⁶³.

O'zbekiston bu ko'rsatkichlar bo'yicha Markaziy Osiyoda yetakchi o'rinda. "Olima ayollar" uyushmasi ma'lumotiga ko'ra, fan doktori va professor ayollar soni oxirgi besh yilda 700 tadan 950 nafargacha ortgan

Bu o'zgarishlar ayol rahbarlik fenomeniga jahon miqyosidagi umumiy tendensiya – intellektual kapital va ma'naviy yetakchilik integratsiyasi deb qarash imkonini beradi. Tadqiqot doirasida 2024 yilda Toshkent, Samarqand va Termiz shaharlarida 60 nafar rahbar ayol bilan suhbat o'tkazildi. Natijalar quyidagicha:

- 85% ishtirokchi "ijtimoiy ongda ayol rahbarga munosabat so'nggi yillarda yaxshilangan" deb hisoblaydi;
- 72% "muvaffaqiyat uchun ikki karra ko'proq mehnat qilish kerak" degan fikrni bildirgan;
- 68% "ma'naviy qadriyatlarni saqlash rahbarlikda hal qiluvchi omil" deb ta'kidlagan.⁶⁴

Bu ma'lumotlar ayol rahbarlikning nafaqat ma'muriy, balki ma'naviy jihatdan ham mas'uliyatli fenomen ekanini ko'rsatadi. Hozirgi kunda ayol rahbarlar faoliyatida quyidagi muammolar saqlanib qolmoqda:

- rahbarlik lavozimlariga tayyorgarlik tizimining yetarlicha tizimlashmaganligi;
- oilaviy va kasbiy majburiyatlarni uyg'unlashtirish muammolari;
- jamoaviy qaror qabul qilishda patriarxal tafakkurning ta'siri.

Xulosa. Ayol rahbar fenomeni — bu nafaqat boshqaruv madaniyatining, balki jamiyat ma'naviyati va ijtimoiy ong taraqqiyotining yorqin ko'zgasidir. Ayol rahbar shaxsida

⁶² UN Women. Women in Leadership Report. – New York, 2024.

⁶³ OECD Gender Data Portal, 2023.

⁶⁴ Раджапова С.Б. Олий таълим тизимида аёллар фаолияти. – Modern Science and Research, 2024.

rahbarlik, ma'naviyat, axloq va insonparvarlik fazilatlari uyg'unlashgan bo'lib, u zamonaviy boshqaruv tizimining ajralmas qismi sifatida ijtimoiy qadriyatlar tizimini boyitadi. Bugungi kunda O'zbekiston jamiyatida ayollar rahbarlik faoliyati orqali nafaqat iqtisodiy, balki ma'naviy taraqqiyotga ham hissa qo'shmoqda. Ularning boshqaruvdagi ishtiroki ijtimoiy ongini yangilash, gender stereotiplarni bartaraf etish, shuningdek, rahbarlik faoliyatida insoniylik, adolat va hamjihatlik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Ayol rahbar fenomeni, o'z mohiyatiga ko'ra, jamiyatdagi inson omilining qadrlanishini, insoniy salohiyatga ishonchning ortishini va ijtimoiy adolatning qaror topishini ifodalaydi. Ayni paytda, bu fenomen ijtimoiy tizimning demokratik tamoyillar asosida rivojlanishida ham hal qiluvchi o'rin tutadi. Chunki rahbar ayollar boshqaruv jarayonlariga mehr, mas'uliyat va ijtimoiy sezgirlik elementlarini olib kiradi.

O'zbekiston tajribasida ayol rahbarlarni qo'llab-quvvatlash siyosati so'nggi yillarda tizimli tus oldi. Ta'lim, fan, sog'liqni saqlash, madaniyat va ijtimoiy boshqaruv sohalarida ayollar ishtirokining ortib borishi mamlakatning ma'naviy barqarorligi va ijtimoiy tenglikni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Xususan, "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash strategiyasi – 2030" doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar bu yo'nalishda yangi imkoniyatlar ochmoqda.

Kelgusida ayol rahbarlarning salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun ularning ijtimoiy faolligini oshirish, rahbarlik malakasini takomillashtirish, ilmiy va ma'naviy yetakchilikni rag'batlantirish zarur. Shuningdek, yosh avlod orasida ayol rahbarlikka ijobiy munosabatni shakllantirish, gender tenglikni ta'lim tizimi orqali singdirish ijtimoiy taraqqiyotning barqaror omillaridan biri bo'ladi. Shunday qilib, ayol rahbar fenomeni O'zbekiston jamiyatining modernizatsiya jarayonlarida, ijtimoiy ongini yangilashda va ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlashda muhim strategik resurs sifatida namoyon bo'lmoqda. U kelajakda insonparvar, demokratik va adolatli jamiyatning tayanch poydevorlaridan biriga aylanishi shubhasizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Radjapova S.B. Oliy ta'lim tizimida ayollar faoliyati. – Modern Science and Research, 2024.
2. Yangilanayotgan O'zbekiston: ilm-fan innovatsiyasida ayollar va yoshlar. – Toshkent, Tadqiqot.uz, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoev. Xotin-qizlarning jamiyatdagi rolini oshirish haqidagi farmonlar to'plami. – Toshkent, 2019–2023.
4. Gafforova M. O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy hayotida xotin-qizlarning o'rni. – Nomzodlik dissertatsiyasi. – Toshkent, 2018.
5. Bim, S. Gender Schema Theory and Leadership Psychology. – Cambridge, 2017.
6. UN Women. Women in Leadership Report. – New York, 2024.
7. OECD Gender Data Portal, 2023.